

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.3.14>

Биковський М.Ю.

аспірант кафедри публічного та приватного права
Університет митної справи та фінансів України
<https://orcid.org/0009-0007-9142-7577>

ПІДСТАВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: РЕФОРМА РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ

Постановка проблеми. Дотримання змісту адміністративного та адміністративно-деліктного законодавства України відноситься до системи гарантій здійснення основоположних засад правової держави, що відповідають вимогам верховенства права, справедливості та законності. Забезпечення панування правопорядку пов'язується передусім із застосуванням певних стандартів, обмежень у діяльності приватних осіб, і зокрема, осіб, що здійснюють господарські операції.

Важливе значення в такій системі відіграють засади юридичної відповідальності суб'єктів господарювання. Перехід до ринкової форми побудови економіки поставив вимоги щодо існування та діяльності суб'єктів правовідносин, незалежно від їх форми власності.

Тривалий розвиток української правової системи пов'язується із радянськими часами, коли здійснення господарської діяльності допускалось лише підприємствами державної чи комунальної форми власності, а отже, не вимагало розвитку інституту адміністративної відповідальності приватних суб'єктів господарювання.

Стан наукової розробки проблеми. Серед публікацій, що необхідно виділити, результати яких сприяють пошуку напрямів вирішення проблеми застосування заходів адміністративної відповідальності в цілому, і зокрема, встановлення дієвого механізму адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання, необхідно виділити праці В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, Т. О. Коломоець,

В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Константого, Є. В. Курінного, М. В. Лошицького, Д. М. Лук'янця, П. С. Лютікова, Р. С. Мельника, О. І. Миколенка, О. М. Музичука, Н. Р. Нижник та ін. Проте з врахуванням надзвичайно низького рівня правової ефективності застосування заходів адміністративної відповідальності набуває особливої актуальності набуває визначення його особливостей та напрямів удосконалення правового регулювання її механізму відносно результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Метою статті є визначення підстав адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання з точки зору реформи розуміння її сутності.

Виклад основного матеріалу. Перехід до ринкової економіки визначив у якості одного із пріоритетів правотворчої діяльності в Україні вирішення нормативної проблеми застосування заходів адміністративної відповідальності до приватних суб'єктів господарювання в цілому, і зокрема, в окремих сферах, що мають певні особливості, та відображуються у відповідних видах правопорушень, що загальноновизнано розуміються як підстави порушення деліктного провадження.

Наявні підходи персоніфікованого застосування заходів адміністративної відповідальності, що поширюються згідно із КУпАП на фізичних осіб, не завжди відповідають критеріям ефективності, що висуваються до норм права [1].

Відповідно до офіційної статистичної інформації щорічно в Україні вчинюється

майже три мільйони адміністративних правопорушень [2]. Такі показники збільшились у зв'язку із воєнним станом в українській державі. Однак при цьому питання застосування заходів адміністративної відповідальності і досі залишається не вирішеним.

Підставами застосування засобів адміністративної відповідальності до суб'єктів господарювання є вчинення правопорушення, встановлення розуміння якого має відбуватися через пошук критеріїв їх класифікації та систематизації.

У ч. 1 ст. 9 КУпАП визначено, що під адміністративним правопорушенням (проступку) необхідно розуміти «протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність» [3]. Така конструкція розуміння категорії адміністративного правопорушення відбувається через категорію винного діяння, яке тлумачиться як певний складний феномен, що описує психолого-соціальні особливості людини, а отже робить можливим застосування засобів адміністративної відповідальності лише до фізичних осіб в цілому, але і до фізичних осіб-підприємців як суб'єктів господарювання зокрема.

Спроби переосмислити такі підходи постійно ведуться, але вони не мають комплексного характеру. Зокрема, із ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» від 14.07.2015 № 596-VIII, було запроваджено адміністративну відповідальність суб'єктів господарювання у сфері дорожнього руху у виді штрафу як грошового стягнення, яке може накладатися на громадян, посадових та юридичних осіб, на відміну від старого формулювання Кодексу, відповідно до якого штраф міг бути накладеним лише на фізичних та посадових осіб [4]. Через внесення змін

до статей 14-1 та 14-2 КУпАП, де встановлюються особливості відповідальності власників (співвласників) транспортних засобів, зокрема, за вчинення правопорушень, зафіксованих в автоматичному режимі (за допомогою технічних засобів – приладів контролю за дотриманням правил дорожнього руху з функціями фото-, відеофіксації, які функціонують згідно із законодавством про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах), або за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису) (за допомогою технічних засобів з функціями запису, зберігання, відтворення і передачі фото-, відеоінформації), несе відповідальна особа – фізична особа або керівник юридичної особи, за якою зареєстровано транспортний засіб, а в разі якщо до Єдиного державного реєстру транспортних засобів внесено відомості про належного користувача відповідного транспортного засобу, – належний користувач транспортного засобу, а якщо в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань відсутні на момент запиту відомості про керівника юридичної особи, за якою зареєстрований транспортний засіб, – особа, яка виконує повноваження керівника такої юридичної особи, відбувається поступове переосмислення інституту адміністративної відповідальності [5].

Попри зазначену новелу, вона швидше ускладнила розуміння змісту адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання, про зазначено у рішенні Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року по справі № 1-34/2010 за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) [6]. Отже, висновок Конституційного Суду України засвідчив, що положення про

регуляцію адміністративної відповідальності власників автотранспортних засобів свідчить про її невідповідність загальній правовій доктрині, правозастосовній практиці, що ускладнює її застосування.

В іншому рішенні Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року по справі № 1-22/2001 за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) було обґрунтовано, що чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачена лише відповідальність фізичних осіб, натомість його положення не поширюються на відповідальність юридичних осіб [7].

Інших нормативних спроб внести зміни до КУпАП у частині запровадження інституту адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання не відбувалось останніми роками.

Варто акцентувати, що публічно-правова (адміністративна) відповідальність суб'єктів господарювання має неналежний рівень нормативної регламентації згідно із положеннями інших законодавчих актів також. Зокрема, із ухваленням Податкового кодексу України було запроваджено фінансову відповідальність суб'єктів господарювання [8].

Питання застосування засобі адміністративної відповідальності до суб'єктів господарювання регулюється чисельними іншими законодавчими актами (зокрема, Закони України: «Про ветеринарну медицину» [9], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [10], «Про виключну (морську) економічну зону» [11], «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [12] та іншими), що свідчить про наявність правотворчої тенденції до розуміння Кодексу

України про адміністративні правопорушення як законодавчого акту, що регламентує відповідальність фізичних осіб.

Таким чином, є важливим підкреслити, що зміст триваючої реформи адміністративно-деліктного законодавства не вирішує остаточно проблематику регулювання відповідальності юридичних осіб, що є суб'єктами господарювання, адже в межах існуючого правової доктрини концепт відповідальності без вини не працює для відносин, що визначаються в межах положень КУпАП.

Однак вимоги забезпечення правової ефективності вимагають перегляду законодавчих підходів до встановлення змісту та сутності адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання в Україні.

Базисом для формування нормативно-правової бази врегулювання питання адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання має бути розуміння того, що такі суб'єкти можуть бути діяти через органи управління, однієї чи декількох фізичних осіб, дії яких можуть бути оцінені через застосування концепту вини. Тобто запровадження до правової системи інституту адміністративної відповідальності суб'єкта господарювання вимагає перегляду розуміння категорії «адміністративне правопорушення», що має визначатися без застосування такої характеристики як винність.

Висновок. Таким чином, під адміністративним правопорушенням як підставою відповідальності суб'єкта господарювання має розумітися правопорушення, що характеризується протиправністю, вчинюється в інтересах суб'єкта господарювання його органом управління в особі його посадової особи, що має ознаки суспільної небезпеки, шкідливості, призводить до порушення публічного правопорядку, та є караним відповідно до норм адміністративно-деліктного законодавства. Такий висновок є підставою для обґрунтування авторських пропозицій із внесення змін до чинного КУпАП, де необхідним є доповнити окремою частиною статтю 9

у наступному змісті: «Адміністративним правопорушенням юридичної особи є протиправне діяння (дія чи бездіяльність) суб'єкта господарювання, що вчинюється його орга-

ном управління в його інтересах, що суперечить засадам та положенням адміністративно-деліктного законодавства, має ознаки суспільної небезпеки та шкідливості».

Анотація

Метою статті закріплено визначення підстав адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання з точки зору реформи розуміння її сутності. Наголошено, що вимоги забезпечення правової ефективності вимагають перегляду законодавчих підходів до встановлення змісту та сутності адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання в Україні. Підкреслено, що базисом для формування нормативно-правової бази врегулювання питання адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання має бути розуміння того, що такі суб'єкти можуть бути діяти через органи управління, однієї чи декількох фізичних осіб, дії яких можуть бути оцінені через застосування концепту вини. Наголошено, що запровадження до правової системи інституту адміністративної відповідальності суб'єкта господарювання вимагає перегляду розуміння категорії «адміністративне правопорушення», що має визначатися без застосування такої характеристики як винність. Зроблено висновок, що під адміністративним правопорушенням як підставою відповідальності суб'єкта господарювання має розумітися правопорушення, що характеризується протиправністю, вчинюється в інтересах суб'єкта господарювання його органом управління в особі його посадової особи, що має ознаки суспільної небезпеки, шкідливості, призводить до порушення публічного правопорядку, та є караним відповідно до норм адміністративно-деліктного законодавства. На підставі здійсненого дослідження обґрунтовано авторські пропозиції із внесення змін до чинного КУпАП, де необхідним є доповнити окремою частиною статтю 9. Акцентовано, що запровадження інституту адміністративної відповідальності суб'єктів господарювання передбачає перегляду розуміння категорії вини як її складового елементу та встановлення унікальної системи стягнень, до яких, зокрема, необхідно віднести вилучення прибутку (доходу); накладення адміністративно-господарського штрафу; обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; заборона реклами продукції, що виробляється суб'єктом господарювання.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, суб'єкт господарювання, нормативно-правове регулювання, вина, принципи, підстави, адміністративні стягнення, юридичні особи.

Bykovskiy M.Yu. Grounds of administrative responsibility of business entities: reform of the understanding of the essence

Summary

The purpose of the article is to define the grounds of administrative responsibility of economic entities from the point of view of the reform of the understanding of its essence. It is emphasized that the requirements for ensuring legal effectiveness require a review of legislative approaches to establishing the content and essence of administrative responsibility of economic entities in Ukraine. It is emphasized that the basis for the formation of a normative legal framework for the settlement of the issue of administrative responsibility of business entities should be the understanding that such entities can act through management bodies, one or more natural persons, whose actions can be assessed through the application of the concept of guilt. It is emphasized that the introduction of the institution of administrative liability of a business entity into the legal system requires a revision of the understanding of the category "administrative offense", which should be determined without applying such a characteristic as guilt. It was concluded that an administrative offense as a basis for the responsibility of a business entity should be understood as an offense characterized by illegality, committed in the interests of the business entity by its management

body in the person of its official, which has signs of public danger, harmfulness, leads to a violation of public law and order, and is punished in accordance with the norms of administrative and tort law. On the basis of the research carried out, the author's proposals for making changes to the current Code of Criminal Procedure, where it is necessary to add a separate part to Article 9, are substantiated. It is emphasized that the introduction of the institution of administrative responsibility of business entities involves a review of the understanding of the category of guilt as its constituent element and the establishment of a unique system of penalties, to which, in particular, it is necessary to attribute the withdrawal of profit (income); imposing an administrative and economic fine; restriction or suspension of the activity of the business entity; prohibition of advertising of products produced by the business entity.

Key words: administrative liability, business entity, normative and legal regulation, guilt, principles, grounds, administrative fines, legal entities.

Література:

1. Легеца Ю.О. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері використання природних ресурсів. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С.140–147.
2. Правосуддя та злочинність. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_sz_dop.htm
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху : Закон України від 14 липня 2015 року № 596-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-19#Text>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху : Закон України від 24 вересня 2008 року № 586-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-17#Text>
6. Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року по справі № 1-34/2010 за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10#Text>
7. Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року по справі № 1-22/2001 за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01#Text>
8. Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02.12.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14. № 15–16. № 17. Ст. 112.
9. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-12. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 531.
10. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
11. Про виключну (морську) економічну зону : Закон України від 16.05.1995 р. № 162-95/ВР [Електронний ресурс]. *Законодавство України : офіц. сайт*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80>
12. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14 жовтня 1994 року № 208/94-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр#Text>